

»... reglementacij zemljiške posesti in zemljišč...« Od leta 1980, ko imamo kapitalno delo Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog, II. zvezek, Družbena razmerja in gibanja, kjer je agrarna zgodovina odlično obdelana, je treba biti previden pri uporabi nenavadnih izrazov, čeprav se morebiti kje najdejo. Izraza reglementacija v omenjenem delu ni, sta pa seveda regulacija in rektifikacija. Str. 45: »... deželnoknežjih gozdov ...« Našteti štajerski (večji) gozdovi gospostev Gornji Grad, Slovenske Konjice, Marenberg, Studenice in Žiče niso bili nikoli deželnoknežji. Gornji grad kot gospostvo ljubljanske škofije je bilo leta 1786 zaradi razmejitev škofij, ko je bila ljubljanska škofija omejena le na Kranjsko, prevzeto v državno upravo in koristnik je bil ljubljanski škof, kot je razvidno iz pomembnejših pogoib, ki jih je podpisoval. Leta 1807 je posestvo prešlo nazaj v roke ljubljanske škofije. Zdi se, da je omenjeno gospostvo ponovno prešlo v državno upravo 1809–1814 zato, ker so hoteli izvesti zamenjavo z gospostvom ukinjenega samostana v Stični. Ko se je zamenjava izjalovila, je gornjegrajsko gospostvo zopet prešlo popolnoma v roke ljubljanske škofije. Gospostvi Žiče in Slovenske Konjice sta bili od 12.–13. stol. do ukinitve last žičkega samostana, nato sta bili v državni upravi (večinoma v zakupu), leta 1826 ju je kupil knez Weriand Windischgraetz. Marenberg je bila od 1435 do 1669 res majhna deželnoknežja gosposčina (večji gozdovi niso bili zabeleženi), ki so jo deželni knezi dajali v zastavo različnim plemičem, po leta 1669 so jo prodali samostanu dominikank prav tam, ki so jo imele do ukinitve, nato je bila v državni upravi do leta 1828, ko jo je kupil dunajski veletrgovec Johann Maggi. Gospostvo Studenice je bilo od 1245–1782 v lasti dominikank, nato v državni upravi do 1827, ko ga je kupil zasebnik, nato sta se zvrstili še dve družini, od teh pa so ga 1886 kupile redovnice magdalenke. Gozdov na Gorenjskem in v Idriji ne obravnavam, ker bo sicer ta spis preobsežen. Str. 47: trditev, da reforme Jožefa II. »... niso bile namenjene zaščiti kmetov, temveč so jih še tesneje podrejale obremenitvam fevdalnih gospostev« je lahko zasebno mnenje pisca knjige, resnično pa ni. Kako bi le plemstvo delalo sebi v škodo in preprečilo izvedbo davčne in urbarialne regulacije, če bi bila ta zanj v prid. Tudi nę bi bilo razumljivo zakaj so se kmetje upirali preklicu omenjene regulacije. Str. 47: menim, da v resen zgodovinski spis »pravljica« o »... neizmernih dohodkih ...« ne sodi. V slovenskih deželah pač ni bilo nobenih tako bogatih samostanov (morda z izjemo Stične), kot jih je bilo v npr. Dolnji Avstriji in na Bavarskem kar precej. To je bilo lahko le fama tedanjega časa, ki ji je podlegel očitno tudi Jožef II. in z ukinitvijo samostanov kot odličnih gospodarskih enot ter prevedbo v državno upravo tako zmanjšal resnično vrednost teh gospostev, da so jih po nekaj desetletjih prodajali daleč pod realno ceno. Str. 56: »... vsa cerkvena, samostanska in fevdalna gospostva ...« v 18. stol. so bila pač še vsa gospostva fevdalna, kar pisec misli s fevdalna so pač svetna ali zasebna plemiška gospostva. Str. 57: nenatančno navajanje statusa oz. kategorij posestev, gospostvo (gosposčina), posestvo, dvor, imenje (ki ga pisec ne omenja), kar je bilo tedaj tudi sila pomembno. Str. 59: Trditev, da si je država obdržala nekdanje deželnoknežje premoženje na Pohorju in obeh Kozjakih kot fidejkomisno, je seveda nesmiselna. Fidejkomise so lahko z državnim dovoljenjem, ki ga pa proti koncu fevdalne dobi ni bilo lahko dobiti, ustanavljali le zasebniki, predvsem plemiči, ne pa država. O lastništvu gozdov vsaj na Pohorju glej zapis zgoraj. Pisec uporablja za obravnavani namen še nenavadna oz. neustrezna izraza užitina in koristinski (erami).

Te pripombe oz. popravki naj ne zmanjšajo vrednosti obravnavane knjige.

Jože Maček

Jože Maček, *Statistika kmetijske rastlinske pridelave v Sloveniji v obdobju 1869 – 1939*. Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 1993. 73 strani. (Suplement 18 – Agronomija)

Gospodarska zgodovina, eno najbolj nevhvaležnih področij pri proučevanju preteklosti, običajno »boleha« prav pri številčnih podatkih. Tudi če do njih pridemo, smo pogosto v težavah v zvezi z njihovo verodostojnostjo. Previdnost pri interpretiranju ni potrebna, ker je ta čednost mati modrosti, ampak ker je temeljni postulat pri gospodarski zgodovini. V zvezi s statistiko je bilo v našem zgodovinopisju že razmeroma veliko napisanega. Velja si priključiti v spomin trditev, da je ravno kmetijska med najmanj zanesljivimi, da podaja bolj ocene in ilustrira gibanja, kot pa nam eksaktno poroča o konkretnih razmerah.

Jože Maček, nedvomno naš najodličnejši agrarni zgodovinar, se je seveda vseh teh težav zavedal. Problemi pri spremljanju gibanja površin pod konkretnimi posevki in pridelkov: pšenice, ječmena, ovs, prosa, pire, ajde, koruze, soržice, krompirja, zelja, stročnic za zrnje, sena, slame, detelje, lucerne, krmne pese, korenja, strniščne repe, buč, hmelja, lanu, konoplje, oljne repice, maka, vina, pečkastega in koščičastega sadja, so bili večplastni. Največ težav ni bilo zaradi zanesljivosti podatkov, njihova natančnost ima v času Avstro-Ogrske 5–10% napako, v stari Jugoslaviji pa naj bi njihova zanesljivost nihala med 10 – 20%, ampak v želji, da zbere oziroma priredi podatke za ozemlje današnje Slovenije. Slednje je sicer v nasprotju z načelom, da moramo obravnavati vselej naše etnično ozemlje, ima pa številne praktične prednosti, ki jih ne gre zometovati. Doslej poznamo v tem smislu predvsem metodo Lojzeta Žumra, ki jo je uporabil v svoji izvrstni knjigi *Delež gozdov v slovenskem prostoru*.¹ Jože Maček je moral uporabiti drug pristop. Ni se moral spopasti le z nekdanjo znano politično in upravno razdeljenostjo slovenskega ozemlja, ampak še dodatno z

¹ Glej moje poročilo v Zgodovinskem časopisu 32, 1978, str. 510 – 512.

naravnimi območji, za katera je avstrijska statistika po letu 1869 objavljala podatke. Ta naravna območja so bila manjša od dežel. V celoti so le štiri prešla v Slovenijo: Dolenjska, Notranjska, Alpsko in Predalpsko območje Goriške in Gradiške; Spodnja Štajerska z 99,70% območij in Gorenjska z 98,58% območij. Od ostalih je upošteval alikvoten del pridelka glede na delež neke nekdanje avstrijske statistične enote, ki je prišla v Slovenijo. Sreča v nesreči je bila torej v tem, da je kar 84,57% območij našega današnjega ozemlja bilo v 6 naravnih območjih. Za ogrski del slovenskega ozemlja, kjer so objavljali podatke po županijah, je enak postopek izvedel glede na njihovo nekdanje ozemlje, ki je danes v Sloveniji. Glede na ozemlje, ki je po I. svetovni vojni pripadlo Italiji, pa te metode zaradi velikih italijanskih statističnih enot in značilnosti slovenskega obmejnega ozemlja ni mogel uporabiti, ampak se je oprl na podatke Catastro agrario za 1929. leto, ki ima podatke po upravnih občinah, in nato izvedel kartografsko metodo sinhronega snemanja kart različnih meril, »naše« dele naravnih območij in občin pa ugotovil z ročnim planimetriranjem. Nato je izvedel ustrezna preračunavanja. Dosegel je neverjetno natančnost. Razlika površine Slovenije med stanjem 31. 12. 1969 in Mačkovim izračunom za isto ozemlje Avstro-Ogrske je namreč 0,01%. Podatkom za posamezna leta so dodana še povprečja za večina petletna obdobja. Stare merske enote je prevedel v nove oziroma preračunal v metrske stote. Tabele so opremljene še z grafikoni in zelo kratkimi komentarji.

Tabele so izredno zgovorne. Za primer vzemimo najprej pšenico. V obdobju 1869–1939 je bilo z njo posajeno največ ha v letu 1927, absolutno so je pridelali največ leta 1925, glede na ha 1913, najbolj pa je rodila v letih 1911–1913. S krompirjem je bilo zasajenih največ površin 1938. leta, absolutno največ so ga pridelali 1929., na ha 1907, najbolj je obrodil v letih 1906–1910. Z vinsko trto je bilo zasajenih največ površin 1906. leta, absolutno največ vina so pridelali 1908., največ pridelka na ha je bilo istega leta, količinsko najboljše vinske letine pa so bile v letih 1921–1925. Na previdnost pri prebiranju statističnih podatkov najbolj opozarja avtorjeva pogojna ugotovitev, da trtna uš, ki so jo ugotovili pri nas po letu 1880 »ni povzročila takega opustošenja vinogradov kot kažejo drugi viri«. Za primer samo navedimo, da je to v nasprotju s konkretnimi podatki, ki jih navaja Andrej Dular za Adlešiče.² Strinjati se moramo z Jožetom Mačkom, da so za popolnejše razumevanje zbranih statističnih podatkov potrebne še dodatne študije.

Običajno poročila o tovrstnih knjigah zaključimo s trditvijo, da pomenijo velik prispevek k naši gospodarski zgodovini. Tega ni mogoče zanikati. Opozoriti pa vseeno moramo, da ima pridelovanje hrane še številne druge implikacije. Spomnimo se samo posledic krompirjeve bolezni na izbruh, potek in oblike revolucije 1848 v Evropi! Vsekakor se velja zavedati, da so dejstva, ki jih ponuja knjiga Jožeta Mačka o kmetijski rastlinski pridelavi v Sloveniji v letih 1869–1939, vplivala na celokupno življenje naših prednikov v tem obdobju.

Stane Granda

Slovinci in država. Zbornik prispevkov z znanstvenega posveta na SAZU (od 9. do 11. novembra 1994). Ljubljana : SAZU, razred za zgodovinske in družbene vede, 1995. 382 strani. (Razprave; 17)

Slovinci in država, zbornik prispevkov z znanstvenega posveta v novembru 1994. leta, je izšel več kakor leto dni pozneje. Še dalj pa so trajale priprave za posvet. Pobuda zanj je zrasla v razredu za zgodovinske in družbene vede, sprožil jo je akademik Pleterski. Že od vsega začetka se je pokazalo, da je k projektu nujno pritegniti še druge ustanove, posebej zavoljo tega, da bi se zagotovila vsebinska plat posveta. Pripravljalni odbor so nato sestavljali predstavniki I. razreda SAZU, Slovenske matice, Filozofske fakultete in Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani, ki so nato dale večino referentov. Z delom tako sestavljenega pripravljalnega odbora se je zamisel »obravnavati realne pojave v zgodovini državnosti pri Slovencih« vse bolj bogatila, konceptualno dopolnjevala in dobila vsebino, kakor jo je v uvodni besedi nakazal predsednik odbora pokojni akad. prof. dr. Bogo Grafenauer. Program posveta je vseboval široko zgodovinsko in pravnosociološko problematiko, ki je pokrivala zastavljeno temo Slovinci in država. Zajel je obdobje od najstarejše slovanske državne tvorbe na slovenskem naseljenem prostoru v zgodnjem srednjem veku, t.i. Karantanije, pa do plebiscita 23. decembra 1990. leta ki ga je akad. Grafenauer kratko, a vsebinsko vseobsegajoče označil za sintezo slovanske politične volje za samostojno in neodvisno Republiko Slovenijo. Zakaj sta se posvet in z njim tudi zbornik zaključila s tem dogodkom, je stvar, ki je tu ne gre posebej osvetliti; poudariti je le, da je obravnava poblebiscitnega obdobja nastajanja samostojne Slovenije dolg že več ali manj predvidenega novega posveta.

Poleg nagovora predsednika SAZU akademika dr. Franca Bernika in uvodne besede predsednika pripravljalnega odbora akad. Grafenauerja, v kateri je prikazal konceptualno linijo posveta, je v zborniku objavljenih 39 od 43 prispevkov. Štirje na posvetu prebrani referati (P. Vodopivec, Dežela, narod, domovina in Slovenci v 19. stoletju; J. Šumrada, Ilirske province; F. Kralj, Oblikovanje meja škofij na Slovenskem in J. Stergar, Položaj zamejskih Slovencev po določitvi državnih meja 1947 oz. 1955 v dejavnosti republike Slovenije in jugoslovanske federacije) v zborniku niso vključeni, ker jih avtorji zavoljo preobremenjenosti niso pripravili za tisk. Poleg 21 referatov iz ustanov, zastopanih v pripravljalnem odboru, 18 prispevkov avtorjev iz drugih institucij oz. različnih znanstvenih strok, sta dve razpravi prispevala tudi ameriška rojaka Carole Rogel (Problem slovenske nacionalnosti v evropskem okviru pred letom

² Andrej Dular, Pij kume moj dragi! Novo mesto, 1994, str. 168.